

використовується ознака «[вчинення діяння] під час дії правового режиму воєнного стану» при тому, що чинний кримінальний закон використовує ознаку «[вчинення діяння] в умовах воєнного стану» (наприклад, ч. 1 ст. 75, ч. 2 ст. 111, ч. 4 ст. 191 КК). У разі прийняття законопроекту як закону це неминуче породжуватиме питання, чи є ці ознаки тотожними або відмінними за своїм змістом. Відповідно, термінологію законопроекту і КК у вказаній частині бажано уніфікувати. По-четверте, із не зовсім вдало викладеної ч. 2 ст. 111-3 незрозуміло, відповідатиме за передбачене цією нормою нецільове використання бюджетних коштів будь-яка службова особа чи лише та, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище.

Таким чином, законопроект, потребуючи істотного доопрацювання, не може бути рекомендований для прийняття в першому читанні.

Список використаних джерел

1. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ: НАЗК, 2022. 86 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf (дата звернення: 20.10.2023).

2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняна карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні» (проект вноситься народними депутатами України). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1951215> (дата звернення: 20.10.2023).

3. Дудоров О.О., Коломєць Т.О., Кушнір С.М., Макаренков О.Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.

Євдокімова Олена Володимирівна,
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ

Формування системи покарань, яка передбачена у Кримінальному кодексі України (далі – КК) та є одним з важливих інститутів кримінального права, багато у чому залежить від політичних, економічних, соціальних процесів та змін, що

відбуваються в державі та суспільстві. Процеси гуманізації кримінальної юстиції обумовлюють необхідність подальшого удосконалення системи покарань, розширення переліку видів покарань, альтернативних позбавленню волі. У той же час, будь-яке рішення щодо впровадження нового виду покарання завжди має бути виваженим, системним, науково обґрунтованим, відповідати національним правовим традиціям.

Законом України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» КК було доповнено новим видом основного покарання – пробачійним наглядом [1]. Відповідно до пояснювальної записки до відповідного законопроекту, метою впровадження цього виду покарання є сприяння гуманізації пенітенціарної системи та розширення можливостей для виправлення особи без ізоляції від суспільства [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 59-1, якою пропонується доповнити КК, покарання у виді пробачійного нагляду полягатиме в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Особливості правообмежень, що утворюють зміст цього виду покарання, проявляються у певних обов'язках, які суд покладає на засудженого. Останні поділяються на обов'язкові та факультативні. Обов'язкові – це ті обов'язки, які суд зобов'язаний покласти на засудження у разі засудження до пробачійного нагляду. Згідно з ч. 2 ст. 59-1 закону це: 1) періодичне з'явлення для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробачії; 2) повідомлення уповноваженого органу з питань пробачії про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; 3) виїзд за межі України за погодженням з уповноваженим органом з питань пробачії.

До факультативних обов'язків, а саме тих, які суд може, проте не зобов'язаний покласти на засудженого, закон відносить: 1) використання електронного засобу контролю і нагляду та проживання за вказаною у рішенні суду адресою; 2) дотримання встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; 3) працевлаштування або за направленням уповноваженого органу з питань пробачії звернення до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу); 4) виконання заходів, передбачених пробачійною програмою; 5) проходження курсу лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Пробаційний нагляд може бути призначений судом на строк від одного до п'яти років (ч. 4 ст. 59-1 КК). При цьому у ч. 5 цієї ж статті закону міститься заборона щодо застосування пробаційного нагляду до осіб, які під час відбування цього виду покарання вчинили кримінальне правопорушення.

Системний аналіз запропонованих змін системи покарань свідчить про ігнорування законодавцем принципів побудови системи покарань (ст. 51 КК), неузгодженість нових приписів з чинними кримінально-правовими приписами. Перш за все, це стосується місця розташування нового виду покарання в системі покарань, а саме – його розміщення після конфіскації майна (ст. 59 КК). Особливість вітчизняної системи покарань полягає у тому, що це не просто перелік видів покарань, які суд може застосовувати. Це певне упорядкування видів покарань за ступенем їх суворості, а саме – від менш суворого виду до більш суворого.

Разом з тим, право власності є основою існування та розвитку громадянського суспільства. Воно виступає важливим атрибутом правової держави і демократичного суспільства, є природним правом людини, не просто закріпленим, а й особливо охоронюваним у Конституції України. Зважаючи на характер та обсяг правообмежень, що утворюють зміст конфіскації майна, остання за ступенем суворості визнається наближеною до видів покарань, пов'язаних з обмеженням особистої волі людини. Саме цим обумовлюється закріплення цього покарання у ст. 51 КК поряд з такими видами як арешт, обмеження волі, позбавлення волі. У зв'язку з цим постає питання: чому обмеження, які утворюють зміст пробаційного нагляду та мають здійснювати на правопорушника комплексний вплив без ізоляції від суспільства, на думку законодавця, є більш суворими, ніж конфіскація майна?

Як зазначає Ю. В. Баулін, реалізація кримінальної відповідальності на етапі її індивідуалізації здійснюється у трьох формах: 1) засудження особи без призначення їй покарання, коли, по суті, обмежується виключно її право на «добре ім'я», тобто обмеження її гідності, яке має місце у разі засудження без призначення покарання (ч. 4 ст. 74 КК); 2) засудження особи з призначенням їй покарання, від реального відбування якого вона звільняється і яке замінюється іншими заходами (напр., ст. 75, 76 КК); 3) винесення обвинувального вироку з призначенням певного виду і міри покарання, поєднане з необхідністю його відбування [3, с. 345, 346]. У той же час, характер та вид правообмежень, які утворюють зміст покарання у виді пробаційного нагляду, майже повністю збігається зі змістом правообмежень, які суд може застосувати до винної особи у разі її звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 76 КК). Внаслідок такого підходу до визначення змісту покарання у виді

пробаційного нагляду повністю нівелюється грань між різними формами реалізації кримінальної відповідності: звільненням від відбування покарання та його реальним відбуванням.

У науці кримінального права наголошується на тому, що кримінальна відповідальність – це не тільки правообмеження, які утворюють зміст покарання, а й несприятливі наслідки, які настають у разі застосування інших кримінально-правових заходів замість покарання. Зокрема, до останніх належать правообмеження, які застосовуються до осіб, у разі їх звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75, 76 та 104 КК). Слід погодитися з Ю. А. Пономаренком, що рівень суворості таких правообмежень є значно нижчим порівняно з покаранням. Саме тому вони застосовуються у випадках, коли правообмежувальний зміст покарання виявляється занадто суворим [4, с. 277]. Отже, правообмеження, які застосовуються у разі звільнення від відбування покарання, жодним чином не можуть збігатися за характером та обсягом з правообмеженнями, що утворюють зміст будь-якого виду покарання.

З огляду на викладене, підлягає подальшому обговоренню питання про модель і місце в системі приписів чинного КК такого кримінально-правового заходу, який має стати ефективною альтернативою позбавленню волі. Якщо законодавець вважає, що такий кримінально-правовий захід повинен бути видом покарання – то його запровадження потребує врахування викладених вище застережень. З іншого боку, не виключене й існування такого кримінально-правового заходу у формі реальної пробації, що могла б замінити собою нинішнє «випробування» (ст. 76 КК) і, не будучи видом покарання, стала б ефективною альтернативою йому.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20240328#Text>

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1719666>

3. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / [Оніщенко, Н.М.; Шевченко, А.Є.; Скрипнюк та ін.] відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк : ВД Кальміус, 2013. 424 с.

4. Проблеми правової відповідальності / [Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Баранова та ін.]; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків: Право, 2014. 348 с.